

Papur hysbysu am Ddyletswyddau'r Sector Cyhoeddus yng Nghymru

WLGA • CLILC

Cyflwyniad

Mae Deddf 'Cydraddoldeb' 2010 yn ddeddf bwysig sydd wedi'i chyflwyno gan Lywodraeth San Steffan. Mae'n cyfuno 116 o ddarnau statudol yn un statud cynhwysfawr. Mae'n symleiddio ac yn diffinio rôl yr awdurdodau lleol ynglŷn ag arwain camau i wella cydraddoldeb er lles eu dinasyddion a'u cymunedau. Mae Llywodraeth Cymru wedi datblygu dyletswyddau penodol ac iddyn nhw ofynion manwl ac ymestynnol i'r awdurdodau lleol ond, gan fod pwyslais ar 'ystyriaeth briodol', bydd rhagor o ryddid i'r awdurdodau ddyfeisio atebion lleol unigryw a bod yn fwy atebol i'w cymunedau nhw.

Y Ddyletswydd Gyffredinol

Mae gofyn i awdurdodau lleol a chyrrff cyhoeddus eraill roi ystyriaeth briodol i angen:

1. Cael gwared ar anffafrio anghyfreithlon, aflonyddu, erlid a phob ymddygiad arall mae'r ddeddf yn ei wahardd.
2. Hybu cyfleoedd cyfartal rhwng y rhai ac iddyn nhw nodwedd sydd wedi'i diogelu a'r rhai nad ydyn nhw'n ymwneud â'r nodwedd honno.
3. Meithrin perthynas dda rhwng y rhai ac iddyn nhw nodwedd sydd wedi'i diogelu a'r rhai nad ydyn nhw'n ymwneud â'r nodwedd honno.

Dyma nodau'r ddeddf, yn y bôn. O roi ystyriaeth briodol iddyn nhw, rhaid:

- Tynnu neu leddfu anfanteision sy'n effeithio ar bobl am eu bod yn perthyn i nodweddion sydd wedi'u diogelu.
- Cymryd camau i ddiwallu anghenion pobl y carfanau sydd wedi'u diogelu lle maen nhw'n wahanol i anghenion pobl eraill.
- Annog pobl ac iddyn nhw nodweddion sydd wedi'u diogelu i gymryd rhan ym mywyd cyhoeddus y wlad neu mewn gweithgareddau eraill nad oes llawer o'r cyfryw bobl yn ymwneud â nhw.

Yn ôl y ddeddf, hanfod 'meithrin perthynas dda' yw mynd i'r afael ag anffafrio a hybu dealltwriaeth rhwng pobl ac iddyn nhw nodwedd sydd wedi'i diogelu a'r rhai nad ydyn nhw'n ymwneud â'r nodwedd honno.

Pwy sydd i'w diogelu yn ôl y ddeddf?

Mewn gwirionedd, pawb. Mae'r ddeddf yn pennu rhestr o nodweddion sydd i'w diogelu yn lle'r hen agweddau a fu ym maes cydraddoldeb. Mae'r rhai isod i'w diogelu trwy ddyletswydd gyffredinol y ddeddf a'r rhai penodol:

Oedran

Anableddau

Newid rhyw

Priodi a phartneriaethau sifil

Disgwyl baban a mamolaeth

Tras gan gynnwys tarddiad cenhedlig, lliw a chenedl

Crefydd neu gred

Rhyw

Tueddfryd rhywiol

Yn achos priodi a phartneriaethau sifil, dim ond i'r gofyn i roi ystyriaeth briodol i angen cael gwared ar anffafrio mae'r ddyletswydd gyffredinol yn berthnasol.

Pwy sy'n ymwneud â Dyletswyddau'r Sector Cyhoeddus?

- **Llywodraeth Cymru**
- **Y Gwasanaeth Iechyd Gwladol:** gan gynnwys byrddau iechyd lleol, ymddiriedolaethau'r GIG a chynghorau iechyd cymunedol.
- **Byd llywodraeth leol:** gan gynnwys cynghorau sirol a bwrdeistref sirol, awdurdodau tân ac achub ac awdurdodau parciau cenedlaethol.
- **Cyrff addysg:** gan gynnwys cyrff llywodraethu sefydliadau addysg mae'r awdurdodau lleol yn eu cynnal (ysgolion), sefydliadau addysg bellach, sefydliadau addysg uwch, Cyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru, Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru a Phrif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.
- **Cyrff cyhoeddus eraill:** mae rhestr gyflawn yn atodlen 19 y ddeddf: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/equalities/equality-act-publications/Schedule-19>

Y Dyletswyddau Penodol yng Nghymru

Mae pob un o'r dyletswyddau penodol sydd wedi'u hamlinellu yn **Rheoliadau 2011 Cymru ynglŷn â Deddf 'Cydraddoldeb' 2010** yn berthnasol i bob awdurdod cyhoeddus sydd wedi'i nodi yn y ddeddf. Gan fod awdurdodau lleol ac ysgolion Cymru wedi'u pennu'n awdurdodau cyhoeddus, mae'r dyletswyddau penodol yn berthnasol iddyn nhw. Yr unig eithriad yw'r ddyletswydd benodol i Lywodraeth Cymru gyhoeddi adroddiad gan ei gweinidogion ynglŷn â sut mae'r awdurdodau cyhoeddus yn cyflawni'r ddyletswydd gyffredinol. Dyma grynoded o'r dyletswyddau penodol sy'n berthnasol i'r awdurdodau lleol a'r ysgolion:

Amcanion a chynlluniau strategol ar gyfer cydraddoldeb

Mae gofyn i bob awdurdod lleol (trwy ei drefn gorfforaethol) ac ysgol baratoi a chyhoeddi amcanion a chynllun strategol ar gyfer cydraddoldeb erbyn **2° Ebrill 2012**. Diben yr amcanion a'r cynllun yw gwella byd cymunedau a'u pobl trwy ddeilliannau mesuradwy ym maes cydraddoldeb. Er enghraifft, diogelu disgyblion hoyw rhag eu herlid neu gynnig gwasanaethau i bawb.

Dylai'r awdurdod lleol gymathu'r amcanion ym mhrif ffrwd ei waith fel y gall pob gwasanaeth ac adran helpu i'w cyflawni a thrin a thrafod cyfrifoldebau ym maes cydraddoldeb yn rhan o'r ymdrech gyffredinol i weithio'n well a rhoi gwell gwasanaeth i'r cwsmeriaid. Dylai amcanion ysgol gydblythu'n eglur â'i gwaith cyffredinol ynglŷn â gwella a chynnwys hefyd, yn ogystal â chael eu cysylltu â chynllun gwella neu ddatblygu'r ysgol.

Pe bai awdurdod lleol neu ysgol yn dewis peidio â chyhoeddi amcan ar gyfer pob nodwedd sydd i'w diogelu, byddai rhaid cyhoeddi rhesymau cadarn dros wneud hynny. Bydd sawl amcan o les i fwy nag un garfan, fodd bynnag, ac

efallai y bydd yn well trin a thrafod nodweddion fesul swyddogaeth neu thema. Er enghraifft, gallai amcan unffurf yn erbyn bwlio fod yn fwy synhwyrol na rhai ar wahân ynglŷn ag anabledau, hoywon, tras, a thrawsrywiaid.

Ymgysylltu

O ddeall cymhlethdod gwahanol anghenion dinasyddion a disgyblion, gall sefydliad gynnig ei wasanaethau yn y ffordd orau. Er na fydd modd diwallu'r anghenion i gyd, bydd sefydliad mewn sefyllfa well i neilltuo adnoddau i'r lle iawn, ar yr adeg iawn ac yn y modd iawn pan fo'n deall yr anghenion hynny. Mae'r dyletswyddau'n mynnu ichi ymgysylltu'n ystyrlon wrth bennu amcanion ac asesu effeithiau.

Yn rhan o broses casglu'r wybodaeth berthnasol, bydd rhaid i bob awdurdod ac ysgol ymgysylltu â'r bobl briodol wrth asesu a yw'n cyflawni tri phrif nod y ddyletswydd gyffredinol. Rhaid i awdurdodau lleol ac ysgolion gynnwys pobl sy'n cynrychioli buddiannau'r rhai ac iddyn nhw un o'r nodweddion sydd i'w diogelu (neu ragor) lle bo'n berthnasol i'r modd mae awdurdod neu ysgol yn cyflawni ei swyddogaethau.

O gydweithio â chynghorau'r ysgolion a chyd-fynd â Safonau Cyfranogi Cymru drwy'r amser, bydd modd bodloni rhai meini prawf o ran ymgysylltu, ond dylai ysgolion ystyried ymgynghori ag athrawon, gweithwyr eraill a phobl y tu allan i'r ysgol megis rhieni a chylchoedd cymunedol, hefyd. Mae canllawiau ar gael ynglŷn â'r ffordd orau o drin a thrafod cynghorau ysgol:

<http://www.wlga.gov.uk/download.php?id=4287&l=2>

Mae canllawiau am ymgysylltu ar gael yn fersiwn newydd Fframwaith Gwella Cydraddoldeb WLGA, hefyd:

<http://www.wlga.gov.uk/cymraeg/fframwaith-gwella-cydraddoldeb-cymru/>

Asesu effeithiau

Mae rôl ac ehangder prosesau asesu effeithiau ar gydraddoldeb wedi'u hegluro yn y dyletswyddau newydd. Rhaid asesu effeithiau pan fo polisi neu arfer yn cael ei gynnig neu ei adolygu ynglŷn â materion megis cynllunio busnes, ad-drefnu staff neu gynnig arbedion effeithlonrwydd. O ran yr ysgolion, fe fydd hynny'n ymwneud â chynlluniau datblygu/gwella yn ogystal â pholisïau penodol sy'n effeithio ar y disgyblion, y rhieni neu'r staff. Rhaid i awdurdodau lleol ac ysgolion gyhoeddi adroddiad lle mae asesiad wedi dod i'r casgliad y byddai effaith sylweddol. Mae rhagor o wybodaeth am asesu effeithiau isod.

Gwybodaeth am gydraddoldeb

Rhaid pennu amcanion, asesu effeithiau a pharatoi cynlluniau strategol yn ôl tystiolaeth a dadansoddi cadarn. Felly, mae dyletswydd i gasglu amrywiaeth o wybodaeth fydd yn ychwanegu at y dystiolaeth. Mae gofyn i awdurdodau lleol ac ysgolion ystyried pa wybodaeth sydd gyda nhw a pha wybodaeth arall y byddai angen ei chasglu i ddangos eu bod nhw'n cyd-fynd â'r ddyletswydd gyffredinol. Wrth gasglu gwybodaeth, bydd modd cynnwys ffynonellau lleol megis cyfrifiad ysgolion yr ardal, gwybodaeth am gyflawniad a chyrhaeddiad, arolygon o farn disgyblion neu rieni, canlyniadau prosesau asesu effeithiau ar gydraddoldeb a sylwadau cynghorau ysgol yn ogystal ag adnoddau gwladol megis y Cyfrifiad, yr arolwg blynyddol o boblogaeth y DG ac adroddiadau am faterion sy'n berthnasol i'r carfanau dan sylw. Dylai awdurdodau lleol geisio creu darlun o anghenion cymunedau lleol a'i ddadansoddi yn ôl yr amryw nodweddion sydd i'w diogelu. Dylai ysgolion greu darlun tebyg o anghenion eu disgyblion.

Gwybodaeth am gyflogaeth

Mae'r dyletswyddau penodol newydd yng Nghymru yn gofyn i'r awdurdodau lleol gasglu a chyhoeddi gwybodaeth helaeth am gyflogaeth bob blwyddyn, hefyd. Fel arfer, yr awdurdod lleol fydd yn trefnu hynny er y gallai fod gofyn i'r ysgolion roi peth gwybodaeth neu ymateb i argymhellion yr awdurdod am unrhyw faterion sydd wedi'u nodi. Lle mae ysgol yn cyflawni ei chyfrifoldebau ym maes adnoddau dynol ar ei phen ei hun, mae'n bosibl na fydd trefniadau'r awdurdod lleol yn ddigonol. Ym mhob achos, dylai ysgolion holi'r awdurdod lleol a fydd angen iddyn nhw sefydlu eu trefniadau eu hunain neu beidio.

Gwahaniaethau mewn cyflogau

Yn yr un modd, yr awdurdod lleol fydd yn trefnu unrhyw brosesau ar gyfer cyd-fynd â'r ddyletswydd benodol i gysoni cyflogau lle mae gwahaniaethau nad yw'n bosibl eu cyfiawnhau. Mae gofyn i awdurdodau lleol nodi, casglu a chyhoeddi gwybodaeth am wahaniaethau rhwng cyflogau gweithwyr ac iddyn nhw **unrhyw** nodwedd sydd wedi'i diogelu a'r rhai nad ydyn nhw ymwneud â'r nodweddion o gwbl. Ar ben hynny, mae gofyn i bob awdurdod ystyried yr wybodaeth honno wrth bennu ei amcanion ar gyfer cydraddoldeb. Rhaid i bob awdurdod lleol gyhoeddi amcan a chynllun gweithredu i gywiro unrhyw wahaniaeth rhwng cyflogau **merched a dynion** neu gyhoeddi ei resymau dros beidio â gwneud hynny. Fe gaiff gynnwys camau o'r fath yn ei gynllun strategol ar gyfer cydraddoldeb ond, eto, fe ddylai ysgolion holi'r awdurdod lleol a oes angen sefydlu eu trefniadau eu hunain neu beidio.

Hyfforddi staff

Mae gofyn i awdurdodau lleol ac ysgolion annog eu staff i ddarllen a deall y dyletswyddau penodol a'r ddyletswydd gyffredinol, gan gynnwys defnyddio gweithdrefnau asesu eu gwaith megis arfarnu personol neu adolygu datblygu personol i nodi a diwallu anghenion o ran eu hyfforddi.

Caffael

Mae'r ddyletswydd gyffredinol sydd wedi'i disgrifio uchod yn berthnasol i bob trafodyn beth bynnag fo gwerth y cytundeb. Hyd yn oed lle mae gwasanaeth wedi'i ddirprwyo i gorff arall, yr awdurdod lleol neu'r ysgol fydd yn gyfrifol am gydymffurfio â'r ddyletswydd gyffredinol o hyd.

Mae'r ddyletswydd benodol yn berthnasol pan fo unrhyw awdurdod lleol yn prynu gweithiau, nwyddau a gwasanaethau o sefydliad arall yn ôl 'cytundeb perthnasol' megis 'contract cyhoeddus' neu 'fframwaith cytundeb' sy'n destun rheoleiddio trwy Gyfarwyddeb y Sector Cyhoeddus (Cyfarwyddeb 2004 / 18 / Undeb Ewrop) a Rheoliadau Contractau Cyhoeddus 2006. Yn ôl y ddyletswydd benodol, dylai awdurdodau lleol ac ysgolion ystyried a fyddai'n briodol pennu gofynion ychwanegol at y ddyletswydd gyffredinol ynglŷn â meini prawf rhoi'r cytundeb a/neu amodau ei weithredu. Er enghraifft, gofyn i'r rhai sy'n cynnig am gytundeb roi tystiolaeth am eu gweithdrefnau a'u polisïau nhw ym maes cydraddoldeb a gofyn i gartrefi gofal ddangos eu bod yn monitro pa mor fodlon ar eu gwasanaethau yw'r rhai ac iddyn nhw nodweddion sydd i'w diogelu. Fe ddylai awdurdodau lleol ac ysgolion a hoffai arddel yr arferion gorau ystyried pennu gofynion o'r fath lle bo'n berthnasol beth bynnag fo gwerth y cytundeb.

Paratoi a chyhoeddi

Mae gofyn i bob awdurdod lleol ac ysgol gyhoeddi adroddiad am gydraddoldeb bob blwyddyn i ddisgrifio'r camau mae wedi'u cymryd i:

- nodi a chasglu gwybodaeth berthnasol;
- defnyddio'r wybodaeth honno ar gyfer tri nod y ddyletswydd gyffredinol.

At hynny, dylai'r adroddiad gynnwys datganiad ynglŷn â pha mor effeithiol yw trefniadau nodi a chasglu gwybodaeth yr awdurdod yn ogystal â'r rhesymau dros fethu â chasglu unrhyw wybodaeth sydd wedi'i nodi. Dylai sôn hefyd am gynnydd yr awdurdod ynglŷn â chyflawni ei amcanion ym maes cydraddoldeb, a gall gynnwys yr wybodaeth sydd wedi'i chrybwyll uchod am gyflogaeth os nad yw wedi'i chyhoeddi rhywle arall. Rhaid cadw at y deddfau a'r canllawiau perthnasol o ran diogelu data, fodd bynnag. Lle nad oes llawer o bobl yn perthyn i un o'r carfanau sydd i'w diogelu, efallai na ddylech chi gyhoeddi'r wybodaeth fel na fydd yn hysbys pwy ydyn nhw.

Rhoi gwybodaeth ar gael

O gyhoeddi dogfennau neu wybodaeth i gyd-fynd â'r ddyletswydd gyffredinol neu un o'r ddyletswyddau penodol, rhaid i'r awdurdodau lleol a'r ysgolion ofalu bod y deunydd ar ffurf y gall pobl sy'n perthyn i'r carfanau dan sylw ei darllen yn hawdd.

Adolygu

Rhaid adolygu'r amcanion ar gyfer cydraddoldeb o leiaf bob pedair blynedd. Mae gofyn i bob awdurdod lleol ac ysgol gadw golwg ar y modd mae'n cydfynd â'r ddyletswydd gyffredinol a'r dyletswyddau penodol, hefyd.

Dod â phopeth at ei gilydd

Trwy baratoi cynllun strategol da ar gyfer cydraddoldeb a chyflawni ei nodau, gall ysgol neu awdurdod lleol wella byd pawb. Gall y dyletswyddau penodol ymddangos yn gyfarwyddol ac yn gaeth i brosesau, ond y bwriad yw gofalu bod gan awdurdodau lleol ac ysgolion y dulliau priodol i nodi, deall a datrys anghydraddoldeb. Wrth ystyried amcanion a chynlluniau gweithredu, gallai fod angen ystyried gwella'r prosesau mewnol i hwyluso newidiadau, ond gwella sefyllfa disgyblion, rhieni a staff yw'r ystyriaeth hollbwysig.